

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/2.2025.06

UDC 37:316.48-021.68]:378.091.3:[373+159.9]-051:[001.895+303.732.4](477)

DEVELOPMENT OF POST-CONFLICT EDUCATION IN UKRAINE: SYSTEMIC ANALYSIS AND INNOVATIVE APPROACHES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS AND PSYCHOLOGISTS

Olena Matviienko

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Primary
Education and Innovative Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-5746-4864>
e-mail: o.v.matviyenko@npu.edu.ua

Taras Olefirenko

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor,
Dean of the Faculty of Pedagogy,
Dragomanov Ukrainian State University,
9, Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3278-8125>
e-mail: to@udu.edu.ua

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the problem of post-conflict education development in Ukraine in the context of prolonged armed conflict and humanitarian crisis affecting all spheres of public life. The authors justify the need for a radical transformation of the system of professional training of teachers and psychologists, taking into account new socio-cultural, psycho-emotional, and educational challenges. Particular emphasis is placed on the introduction of trauma-informed pedagogy as an innovative approach that ensures not only effective learning but also the psycho-emotional recovery of students.

The article contains a thorough review of theoretical sources, international experience, and the results of the implementation of the educational project “EU4YOUTH – Post-conflict Education and Trauma-Informed Pedagogy Programme”, implemented at the Faculty of Education of the Dragomanov Ukrainian State University. Within the framework of the project, new educational modules, interactive trainings, body-oriented practices, digital tools for self-regulation and emotional support were developed and tested, aimed at preparing teachers and psychologists to work with children who have experienced traumatic experiences, loss of home, loved ones, or prolonged exposure to stress.

The article examines in detail the key symptoms of post-traumatic conditions in school-age children (PTSD, anxiety, social isolation, decreased motivation, aggression, or apathy), which are significant barriers to learning, and defines the role of the teacher as a mediator and source of support. The authors argue that modern specialists must have knowledge of psychotraumatology, crisis pedagogy, and methods of emotional hygiene, as well as be capable of self-reflection, empathetic listening, and humane support for students.

The article proposes strategic directions for the modernization of teacher education: the introduction of special courses and modules on trauma-informed pedagogy, the development of skills for working with digital support resources, and the creation of school programs for emotional learning and the development of mindfulness competencies. The authors emphasize that education in a post-traumatic society should serve the function of personal rehabilitation, psychological stabilization, and restoration of trust in oneself and the world.

The article makes an important contribution to the development of a scientific and methodological basis for the implementation of trauma-informed education in Ukraine and serves as a basis for further

research in the field of humanizing the educational environment, training teachers and psychologists to work in crisis conditions, and forming sustainable educational communities in a post-conflict context.

Ke ywords: education, vocational education, post-conflict education, trauma-informed pedagogy, psycho-emotional support, teacher training, psychologist training, emotional intelligence, safe educational environment, body-oriented practices, educational rehabilitation.

DOI 10.31392/ONP.2786-6890.8(1)/2.2025.06

УДК 37:316.48-021.68]:378.091.3:[373+159.9]-051:[001.895+303.732.4](477)

РОЗВИТОК ПОСТКОНФЛІКТНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ТА ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ТА ПСИХОЛОГІВ

Матвієнко О. В.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти
та інноваційної педагогіки,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5746-4864>
e-mail: o.v.matviyenko@npu.edu.ua

Олефіренко Т. О.

кандидат педагогічних наук, професор,
декан педагогічного факультету,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3278-8125>
e-mail: to@udu.edu.ua

Анотація. У статті здійснено всебічний аналіз проблеми розвитку постконфліктної освіти в Україні в умовах тривалого збройного конфлікту та гуманітарної кризи, що охопила всі сфери суспільного життя. Автори обґрунтовують необхідність докорінної трансформації системи професійної підготовки педагогів та психологів, з урахуванням нових соціокультурних, психоемоційних і освітніх викликів. Особливий акцент зроблено на впровадженні травма-інформованої педагогіки як інноваційного напрямку, що дозволяє забезпечити не лише ефективне навчання, а й психоемоційне відновлення здобувачів освіти.

Стаття містить ґрунтовний огляд теоретичних джерел, міжнародного досвіду та результатів впровадження освітнього проєкту «EU4YOUTH – Post-conflict Education and Trauma-Informed Pedagogy Programme», реалізованого на базі Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. У межах проєкту розроблено та апробовано нові освітні модулі, інтерактивні тренінги, тілесноорієнтовані практики, цифрові інструменти саморегуляції та емоційної підтримки, спрямовані на підготовку педагогів та психологів до роботи з дітьми, які мають досвід травматичних переживань, втрати дому, близьких або тривалого перебування в умовах стресу.

У статті детально розглянуто ключові симптоми посттравматичних станів у дітей шкільного віку (ПТСР, тривожність, соціальна ізоляція, зниження мотивації, агресивність або апатія), що є суттєвим бар'єром до навчання, й визначено роль учителя як медіатора і носія підтримки. Автори аргументовано доводять, що сучасний фахівець повинен володіти знаннями з психотравматології, кризової педагогіки, методів емоційної гігієни, а також бути здатним до саморефлексії, емпатійного слухання та гуманного супроводу учня.

У статті запропоновано стратегічні напрямки модернізації педагогічної освіти: впровадження спеціальних курсів і модулів з травма-інформованої педагогіки, формування навичок роботи з цифровими ресурсами підтримки, створення шкільних програм емоційного навчання та розвитку майндфулнес-компетенцій. Автори підкреслюють, що освіта в умовах посттравматичного суспільства має виконувати функцію особистісної реабілітації, психологічної стабілізації та відновлення довіри до себе і світу.

Стаття робить важливий внесок у розвиток науково-методичного підґрунтя для впровадження травма-інформованої освіти в Україні та слугує основою для подальших досліджень у сфері гуманізації освітнього середовища, підготовки педагогів та психологів до роботи в кризових умовах та формування стійких освітніх спільнот у постконфліктному контексті.

Ключові слова: освіта, професійна освіта, постконфліктна освіта, травма-інформована педагогіка, психоемоційна підтримка, професійна підготовка педагога, професійна підготовка психологів, емоційний інтелект, безпечне освітнє середовище, тілесноорієнтовані практики, освітня реабілітація.

Вступ та сучасний стан проблеми дослідження. У сучасних соціокультурних умовах, що сформувалися внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну, питання підготовки майбутнього педагога та психолога виходить за межі традиційних парадигм і потребує докорінного переосмислення. Змінилися не лише вимоги до професійної компетентності педагога та психолога, а й сам зміст та функції освітнього процесу як такого. Сьогодні педагоги та психологи – це фахівці, які мають бути носіями психосоціальної підтримки, агентами відновлення та посередниками між дитиною і світом, що часто є для неї ворожим, нестабільним та травмувальним. Підготовка таких фахівців вимагає впровадження інноваційно-педагогічних стратегій, заснованих на міждисциплінарному підході та обміні міжнародним досвідом.

Саме тоді, коли національна система освіти функціонує в умовах тривалої гуманітарної кризи, масової міграції, втрати особистісної стабільності та високого рівня травматизації населення, професійна педагогічна освіта не може залишатися осторонь від соціальних процесів у середині держави. Традиційне уявлення про професійну підготовку майбутніх педагогів та психологів як суто інструментальний процес формування компетентностей стрімко змінюється. На перший план виходить потреба в такій освіті, яка здатна не лише навчати, а й відновлювати. Освіта, що відновлює, – це педагогічна та соціокультурна стратегія, спрямована на підтримку людини, яка живе в посттравматичному середовищі, і яка в процесі навчання потребує не лише знань, а передусім психологічної безпеки, сенсової орієнтації, емоційного відновлення та особистісної підтримки.

Станом на 2023 рік, за результатами дослідження, опублікованого в журналі *European Psychiatry*, близько 36% дорослого населення України мають симптоми одного або кількох психічних розладів, зокрема тривожного розладу, депресії та ПТСР [10]. Особливо вразливою до наслідків війни є молодь – студенти, учні закладів професійної та професійно-технічної освіти. Значна частина здобувачів освіти перебуває в стані підвищеної тривожності, втрати мотивації, емоційного виснаження, що суттєво впливає на їхнє навчання, засвоєння інформації та соціальні контакти. У таких умовах освіта має стати середовищем не лише для навчання здобувачів освіти, а й для їх відновлення – простором підтримки, довіри та внутрішньої стабілізації.

Мета і завдання дослідження. Головною метою статті є здійснити аналіз сучасного стану та перспектив розвитку постконфліктної освіти в Україні, визначити ключові проблеми та виклики освітньої системи в умовах післявоєнного відновлення,

а також запропонувати інноваційні підходи та практичні рекомендації щодо її модернізації; розкрити особливості впровадження міжнародного проєкту «EU4YOUTH – Post-conflict Education and Trauma-Informed Pedagogy Programme» на Педагогічному факультеті Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Для досягнення цієї мети поставлено низку **завдань**:

- проаналізувати сучасний стан освітньої системи України в умовах постконфліктного періоду та визначити ключові виклики й можливості для її відновлення;
- вивчити зарубіжний досвід впровадження травма-інформованої освіти у підготовку майбутніх педагогів та психологів;
- розкрити практичні рекомендації щодо впровадження ефективних механізмів адаптації та модернізації освітньої системи в контексті результатів впровадження міжнародного проєкту «EU4YOUTH – Post-conflict Education and Trauma-Informed Pedagogy Programme» на Педагогічному факультеті Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань використовувалися теоретичні та емпіричні методи дослідження: аналіз наукових психолого-педагогічних джерел; методи систематизації, узагальнення, порівняння для виявлення закономірностей функціонування досліджуваного феномена.

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічна травма – це психологічна реакція людини на події, які сприймаються як загроза або порушення нормальної життєдіяльності, що може призвести до розладів психічного здоров'я.

Л. Бондаревська та І. Лещенко, досліджуючи вплив травматичних подій на особистість, дійшли висновку, що переживання стає травматичним не стільки через частоту або повторюваність події, скільки через її суб'єктивну значущість для людини. Саме ця значущість зумовлює розвиток деструктивних змін у психіці [1]. У контексті російсько-української війни ця особливість набуває особливої актуальності, оскільки емоційна насиченість і глибина переживань мають потужний вплив на психоемоційний стан здобувачів освіти. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне зосередити увагу цієї статті на необхідності впровадження в освітній процес ефективних програм травма-інформованої педагогіки.

Підтвердженням обґрунтованості наших поглядів слугують результати дослідження О. Петренко, яка зазначає, що внаслідок російсько-української війни з понад семи мільйонів українських дітей близько 4,3 мільйона були змушені залишити свої домівки, а сотні – загинули чи зазнали поранень. Це яскраво свідчить про те, що діти, як найбільш уразлива категорія населення, особливо потребують фахової психолого-педагогічної підтримки. Водночас дорослі, які покликані цю підтримку забезпечувати, мають бути підготовленими до використання сучасних інформаційно-технологічних засобів для її організації, оцінювання та систематизації вже наявних ресурсів [5].

Підтримуємо наукову позицію Т. Головатенко, яка вказує на необхідність застосування комплексної формальної підготовки майбутніх учителів до впровадження травма-інформованого підходу в освіті. Науковиця пропонує ввести в процес підготовки фахівців до впровадження травма-інформованого підходу окремих модулів, курсів або вибіркового блоку дисциплін. «До прикладу, такий освітній компонент може охоплювати загальну тематику, яка може бути уточненою з урахуванням потреб програми: вступ до травма-інформованого підходу; різновиди негативного дитячого досвіду та його вплив на розвиток людини; співпраця із громадами задля допомоги тим, хто пережив травму; створення травма-чутливого шкільного сере-

довища; лідерство та благополуччя шкільного персоналу. Запропонована тематика може розглядатися також у межах мікрокваліфікації або в межах системи підвищення кваліфікації» [3, с. 50].

Аналіз зарубіжних джерел з означеного питання засвідчує підвищення інтересу до травма-інформованої освіти в сучасних умовах. Зокрема, S. Collier, K. Trimmer, I. Bryce, G. Krishnamoorthy зазначають, що допомога з урахуванням травми в шкільному середовищі – це підхід, який забезпечує задоволення унікальних потреб учнів, які пережили травму, та пом'якшує бар'єри для отримання освіти та нерівності в добробуті, з якими стикається ця вразлива група населення. Це одна з відповідей на зростаючу базу доказів, пов'язану з підтримкою дітей, які пережили негативні ситуації [8].

Дослідники зазначають, що, вочевидь вчитель відчуває мотивацію та енергію для вивчення альтернативних практик у класі, коли його повідомляють про процеси підтримки дитини та включають до них. Це ще більше підкреслює прогалину, яка існує, коли зовнішні зацікавлені сторони не враховують вчителів, коли обставини учня змінюються. Їхні дослідження засвідчили той факт, що вчителі знаходяться в оптимальному становищі для підтримки учнів, які зазнають жорстокого поводження та нехтування в дитинстві. Однак для цього вони повинні бути поінформовані про те, що дитина переживає несприятливі обставини [6].

Нашу увагу також привернули дослідження таких зарубіжних науковців, як M. Walter, T. Wynard. Вчені зазначають, що велика кількість ресурсів, доступних для навчання майбутніх та нинішніх викладачів взаємодії з травмою є безцінною. Однак обережність є надзвичайно важливою, щоб гарантувати, що оновлені педагогічні методи та контент не призведуть до випадкової ретравматизації учнів. Така обережність є важливою для того, щоб навчання та ресурси, що базуються на травмах, ефективно підтримували як викладачів, так і учнів, яким вони служать, не завдаючи додаткової шкоди [15].

Важливий внесок у наукове осмислення цього питання зробила С. Вітвицька [2], яка у своїх працях акцентує увагу на необхідності гуманітаризації професійної освіти як основи для формування гармонійної, соціально відповідальної особистості. Вона підкреслює, що гуманітарний підхід у професійній підготовці передбачає не лише включення елементів загальнокультурної підготовки, а й створення навчального середовища як простору довіри, діалогу, емоційної підтримки. В умовах суспільних викликів і нестабільності, коли здобувачі освіти можуть мати досвід втрати, вимушеного переміщення чи стресу, освітній процес набуває додаткового значення – як засіб внутрішнього відновлення та повернення віри у майбутнє. У такому контексті завдання педагогів полягає не лише у забезпеченні якісної професійної підготовки, а й у чутливому супроводі особистісного становлення кожного здобувача освіти.

Не менш важливими є результати досліджень Childhood Education International, яка спільно з українськими освітніми установами впроваджує програми для викладачів щодо навчання в умовах кризи. Курси включають теми з основ травмоорієнтованого підходу, соціально-емоційного навчання, розвитку емпатії та підтримувальних практик у класі. Висновки експертів свідчать, що викладач, який володіє такими навичками, здатен суттєво знизити рівень тривожності у студентів, збільшити їхню залученість до освітнього процесу та допомогти у формуванні внутрішньої стійкості [7].

Одним із найпоширеніших наслідків є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який проявляється у вигляді страхів, підвищеної тривожності, порушень сну, депресивних станів та гіперзбудження. Діти можуть страждати від повторюваних флешбеків травматичних подій, уникати ситуацій, які нагадують їм про пережите,

або демонструвати емоційну відчуженість. Т. Бетанкур зазначає, що учні з ПТСР можуть мати значні труднощі у концентрації уваги, що негативно впливає на їхню академічну успішність і загальне функціонування в навчальному середовищі [9].

Соціальна ізоляція є ще однією поширеною проблемою. Діти, які пережили конфліктні події, можуть відчувати труднощі у взаємодії з ровесниками через брак довіри до оточення або страх нових соціальних контактів. Е. Мастен та А. Нараян підкреслюють, що втрата соціальних зв'язків та порушення звичної структури життя змушують дітей замикатися в собі, що ускладнює їхню інтеграцію в нове середовище. Деякі учні уникають спілкування, неохоче беруть участь у групових заняттях або демонструють тривожну поведінку при взаємодії з іншими [11].

Ще одним серйозним викликом є зниження навчальної мотивації. Пережитий стрес і постійне психоемоційне напруження виснажують психічні ресурси дитини, що ускладнює зосередження на навчальному процесі. К. Пантер-Брик, М. Грімонт та М. Еггерман наголошують, що учні, які пережили травматичні події, часто відчують апатію до навчання, зниження самооцінки та невпевненість у власних силах, що може призвести до відставання в академічних досягненнях [12].

Агресивна поведінка або, навпаки, апатія також є типовими реакціями на пережитий стрес. В. Тол, С. Сонг., М. Джорданс, зазначають, що діти, які перенесли серйозні психоемоційні потрясіння, можуть демонструвати підвищену дратівливість, імпульсивність або агресію як захисну реакцію на стресові тригери. Водночас інші учні можуть впадати в стан емоційного виснаження, коли будь-яка активність здається їм непосильним завданням, що сприяє ще більшій соціальній ізоляції [13].

Слід зазначити, що посттравматичний освітній простір є не просто термінологічною новацією, а об'єктивною психосоціальною реальністю, яка змінює саму природу педагогічної взаємодії. Як підкреслює В. Van Der Kolk [14], травма не є лише спогадом – вона «вбудовується» у тіло, модифікує нейрофізіологічні патерни реагування, що проявляється у дітей у вигляді порушення концентрації, дратівливості, агресивних чи апатичних реакцій, підвищеної тривожності, страху перед оцінюванням, зниження мотивації до навчання. За цих умов застосування традиційних методик викладання, орієнтованих на стандартизований результат, виявляється неефективним, а подекуди й травмувальним. Тому фахівець має бути здатним побачити за зовнішньою поведінкою дитини її внутрішній стан, розпізнати сигнали дистресу й відреагувати не шаблонно, а з урахуванням контексту.

У рамках міжнародної співпраці між Українським державним університетом імені Михайла Драгоманова та Університетом Вітаутаса Магнуса (Литва) успішно реалізовується важливий освітній проєкт «EU4YOUTH – Post-conflict Education and Trauma-Informed Pedagogy Programme». Цей проєкт – масштабна освітня ініціатива, що впроваджується за фінансової підтримки Європейського Союзу. У тісній співпраці з провідними міжнародними та українськими освітніми організаціями, програма зосереджується на розробці та впровадженні сучасних методик роботи з дітьми, які зазнали впливу травматичних подій внаслідок війни.

Проєкт «EU4YOUTH – Post-conflict Education and Trauma-Informed Pedagogy Programme» вирізняється своїм комплексним підходом до постконфліктної освіти, що включає як безпосередню психологічну підтримку, так і довгострокові освітні реформи. Він не лише задовольняє потреби вчителів та учнів у подоланні травми та кризових ситуацій, але й наголошує на створенні безпечного та інклюзивного навчального середовища.

Унікальність цього проекту полягає в тому, що він включений в довгострокові навчальні плани підготовки майбутніх педагогів і підвищення кваліфікації вже працюючих й гарантує, що педагогіка, орієнтована на травму, стане фундаментальним аспектом підготовки фахівців. Цей підхід передбачає практичну реалізацію через пілотні курси та масштабні тренінги, що забезпечує ефективне застосування теоретичних знань. Завдяки ефективному управлінню та заходам контролю якості, програма має на меті підтримувати та широко розповсюджувати найкращі практики, роблячи значний внесок у стійкість та відновлення освітнього сектору України в умовах триваючої війни.

У межах реалізації міжнародного проекту «EU4YOUTH – Post-conflict Education and Trauma-Informed Pedagogy Programme» професорсько-викладацьким складом Педагогічного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова було організовано тематичний воркшоп «Створення безпечного та сприятливого навчального середовища». Захід мав на меті актуалізацію теоретичних засад травма-інформованої педагогіки та впровадження практичних моделей взаємодії, що враховують психоемоційний стан здобувачів освіти, які перебувають у стані підвищеної вразливості.

Програма воркшопу включала комплексні лекційно-практичні модулі, присвячені створенню простору психологічної безпеки, розвиткові навичок емоційної саморегуляції учасників освітнього процесу, моделюванню комунікативних стратегій, що мінімізують ризик ретравматизації. Особлива увага приділялася принципам емпатійної взаємодії, профілактики професійного вигорання педагогів та психологів, а також адаптації навчального середовища відповідно до потреб учнів з досвідом проживання в умовах кризи чи втрати.

Ще одним із результатів проектної діяльності стало розробка і впровадження курсу **«Проектування та реалізація безпечного освітнього середовища у початковій школі»**. Особлива увага на курсі приділяється підготовки майбутніх вчителів початкової школи та практикуючих вчителів до роботи з дітьми, які пережили травматичні події, та створенню умов для їх повноцінного навчання і розвитку, а саме:

- розробка педагогічних стратегій, що створюють атмосферу довіри, захищеності й емоційної підтримки в класі;
- інтеграція методів, які сприяють подоланню психологічних наслідків стресу та війни у дітей молодшого шкільного віку;
- підготовка фахівців до роботи в умовах післякризового суспільства з акцентом на емпатію, підтримку і педагогічну майстерність.

Значущою особливістю проекту стала атмосфера довіри, емпатії та взаємопідтримки. Учасники не лише здобували знання – вони створювали простір для спільного відновлення, що особливо важливо в умовах постконфліктного середовища.

Наступним науковим продуктом для українських педагогів та психологів в межах проекту «EU4YOUTH – Post-conflict Education and Trauma-Informed Pedagogy Programme» став освітній тренінг **«Постконфліктна освіта з тілесно-орієнтованої терапії для подолання психологічної травми»**, який був спрямований на формування у слухачів базових навичок тілесно-орієнтованої роботи з особами, які пережили травматичний досвід. Особлива увага приділялася інтеграції сучасних цифрових технологій для забезпечення емоційної підтримки та розвитку навичок саморегуляції. Загальний обсяг програми становив 3 кредити ЄКТС (90 академічних годин), з яких 30 годин було передбачено на аудиторну підготовку, що реалізовувалась у форматі шести тренінгових занять тривалістю по 5 годин кожне.

Під час занять учасники:

- вивчали взаємозв'язок між тілесними і психологічними реакціями на стрес;
- опановували техніки виявлення тілесних сигналів напруги;
- працювали з пригніченими емоціями та відновлювали контакт з ресурсними станами;
- знайомилися з цифровими інструментами психологічної підтримки (боти Wysa, Woebot, Replika);
- розробляли власні сценарії цифрової взаємодії;
- створювали індивідуальні стратегії самопідтримки й профілактики професійного вигорання.

Протягом усього курсу особлива увага приділялася не лише роботі з іншими, а й власному стану педагога як фігури підтримки. Учасники зазначили, що пройдені практики дали їм можливість не просто опанувати методики, а сформувати більш глибоке відчуття себе, своєї межі та ресурсу.

Серія тренінгів довела свою ефективність як для педагогів, що працюють із дітьми вразливих категорій, так і для фахівців, які шукають нові способи відновлення власної емоційної рівноваги. Інтеграція тілесно-орієнтованих практик, емоційної роботи й цифрових рішень створила комплексну модель підтримки, адаптовану до українських реалій.

Розв'язання цих проблем потребує комплексного підходу, що включає психологічну підтримку, освітні адаптації та соціальну взаємодію. Психологічна підтримка передбачає індивідуальне та групове консультування, психотерапевтичні сесії з використанням когнітивно-поведінкової терапії, терапії переживання травми та арт-терапії. Навчання дітей технік подолання стресу, таких як дихальні вправи, медитація, майндфулнес є ефективним методом для формування навичок саморегуляції. Важливим є створення безпечного навчального середовища, що забезпечить комфортне та спокійне перебування дітей у школі. Індивідуалізація навчання, адаптація програм та гнучке оцінювання знань допомагають компенсувати когнітивні труднощі.

Ключову роль відіграє підготовка педагогів, оскільки вони не тільки навчають, а й виконують роль наставників, які можуть створити сприятливі умови для соціальної реабілітації учнів. Важливою складовою є навчання методам роботи з травмованими дітьми, підвищення кваліфікації у сфері психологічної підтримки та впровадження методик ненасильницької комунікації. Це сприяє створенню довірливого середовища, у якому учні можуть почуватися в безпеці та поступово відновлювати власний емоційний баланс. Важливим є також розвиток навичок емоційного інтелекту у педагогів, що дозволяє їм краще розуміти психологічні потреби учнів, бути більш емпатійними та ефективно вирішувати конфлікти у класі [4].

З огляду на зазначене вище, професійна підготовка вчителя має включати засвоєння основ психотравматології, кризової педагогіки, принципів травмоорієнтованого підходу до навчання. Проте варто наголосити, що не йдеться про підготовку педагога як «недопсихолога». Справжня мета – сформувати у майбутнього педагога чутливість до емоційного стану учня, здатність створити безпечне й підтримувальне середовище, розвинути навички превентивної підтримки, а також вміння своєчасно залучати фахівців. Такі компетентності не можуть бути сформовані в умовах лише лекційного навчання – вони потребують практичних форматів: тренінгів, інтервізійних груп, моделювання кейсів, театру ситуацій, психопедагогічної рефлексії в малих групах.

Перспективним напрямом формування таких компетентностей є впровадження елементів майндфулнес-практик у процес професійної підготовки. Згідно з метааналізом досліджень, здійсненим С. Zenner, S. Herrnleben-Kurz та Н. Walach [16], регуляр-

не використання вправ уважності позитивно впливає на рівень тривожності, саморегуляцію та загальну емоційну стабільність школярів. У контексті підготовки фахівців ці практики стають інструментом не лише саморегуляції, а й розвитку навичок присутності, емпатійного слухання, врівноваженої реакції на виклики середовища. Вони сприяють формуванню педагогічної суб'єктності нового типу – суб'єктності, яка не базується на авторитарності чи знанні, а на співбутті, розумінні й відкритості.

Окремої уваги потребує питання збереження психоемоційного ресурсу самого педагога. Робота з травмованими дітьми передбачає ризик вторинної травматизації – явища, яке ще недостатньо усвідомлене в українському освітньому дискурсі, але є критично важливим. Хронічне співпереживання болю інших, відчуття безсилля, невизначеність і перевантаження призводять до емоційного вигорання, що, у свою чергу, нівелює гуманістичну функцію педагога. Тому підготовка педагогів до діяльності у посттравматичному просторі має включати модулі з емоційної гігієни, формування навичок самоспостереження, вміння своєчасно звертатися по допомогу, а також створення структур супервізійної підтримки в межах шкільних колективів.

Саме тому в нових підходах до підготовки фахівців усе більшого значення набуває включення до навчального процесу методів артпедагогіки, наративної педагогіки, методик тілесно-орієнтованої підтримки, технік з емоційної саморегуляції. Практики колективної рефлексії, візуалізацій, роботи з казкою, а також досвід моделювання безпечного середовища через гру чи співтворчість – усе це інструменти відновлювальної освіти.

Такі підходи потребують також переосмислення ролі педагога. Він більше не може залишатися лише джерелом інформації – від нього очікується розуміння емоційного клімату групи, здатність до емпатії, вміння підтримати, розпізнати ознаки стресу, залучити до допомоги фахівців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, професійна підготовка педагогів та психологів в умовах посттравматичного суспільства має ґрунтуватися на чотирьох основних засадах: розвитку психоемоційної стійкості, формуванні емпатійної комунікації, розвитку адаптивного мислення та етичного супроводу дитини в її навчальному шляху. Ці компоненти мають бути органічно інтегровані у всі рівні педагогічної освіти – від теоретичної підготовки до практичного досвіду. Не йдеться про нову методiku чи окремий курс. Ідеться про нову педагогічну етику, в якій головне – не викладати, а бути поруч; не мати відповіді, а тримати дитину за руку в її пошуку; не формувати особистість, а допомагати їй зберегти цілісність у світі, що руйнується. У цьому – сутність гуманістичної місії вчителя XXI століття, вчителя посттравматичної доби, вчителя, який не боїться сказати: «Я з тобою. Ми пройдемо це разом».

У контексті повномасштабної війни в Україні та тривалої гуманітарної кризи, що сформувала постконфліктний освітній простір, дослідження підтверджує нагальну потребу переосмислення професійної освіти як платформи не лише для передачі знань, а й для психологічного відновлення здобувачів освіти. Аналіз теоретичних і практичних аспектів травма-інформованої педагогіки, а також досвіду впровадження міжнародного проєкту «EU4YOUTH – Post-conflict Education and Trauma-Informed Pedagogy Programme» засвідчує, що сучасна освітня система України потребує інноваційних підходів, які інтегрують знання про психологічну травму, механізми підтримки емоційного благополуччя та створення травма-чутливого навчального середовища.

Особливу увагу слід приділити комплексній підготовці фахівців у сфері освіти, що передбачає не лише теоретичне ознайомлення з проблематикою травми, а й розвиток практичних навичок виявлення, супроводу та підтримки здобувачів

освіти, які пережили травматичний досвід. Наукові дані свідчать, що підвищення рівня емоційного інтелекту педагогів та психологів, а також їх обізнаності з методами травма-інформованої педагогіки є ключовим чинником успішної адаптації освітнього процесу до реалій воєнного та післявоєнного часу.

Інтеграція травма-інформованих практик у професійну підготовку педагогів та психологів повинна відбуватися на всіх рівнях освітньої системи, включно з модульними курсами, підвищенням кваліфікації та впровадженню нових стандартів педагогічної освіти. Такий підхід сприятиме формуванню соціально відповідальної, гуманістично орієнтованої освіти, яка не лише готує фахівців, але й підтримує психологічне здоров'я та соціальну стійкість здобувачів освіти.

Таким чином, розробка та впровадження травма-інформованих освітніх стратегій є не лише актуальним, а й стратегічно важливим напрямом розвитку національної освіти в умовах постконфліктної реконструкції України.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою адаптивних моделей професійної підготовки педагогів та психологів з урахуванням специфіки травматичного досвіду учнів різних вікових категорій, що передбачатиме диференційований підхід до навчальних програм, інтеграцію елементів психоемоційної підтримки та тренінгів з розвитку емоційного інтелекту. Не менш важливим є емпіричне вивчення ефективності впровадження травма-інформованих підходів у різних регіонах України з урахуванням їхніх соціокультурних, економічних і психологічних особливостей, а також оцінка впливу таких підходів на якість навчання, психологічний стан учнів та педагогів. Також слід зосередитись на розробці комплексних методичних рекомендацій і цифрових ресурсів для педагогів і психологів, які забезпечать інструментарій для виявлення ознак травми, надання першої психологічної допомоги та подальшого супроводу здобувачів освіти в навчальному процесі.

Аналіз довгострокових наслідків впровадження травма-інформованої педагогіки в аспекті формування стійкості особистості, соціальної інтеграції та професійної самореалізації учнів у постконфліктному суспільстві також має стати предметом подальших наукових пошуків. Вкрай важливими є міждисциплінарні дослідження, що поєднуюватимуть педагогіку, психологію, соціологію та інформаційні технології для створення інноваційних освітніх платформ і систем моніторингу психологічного благополуччя у закладах освіти. Реалізація окреслених напрямів сприятиме не лише теоретичному поглибленню проблеми травма-інформованої освіти, але й практичній трансформації освітньої системи України у напрямі гуманізації, соціальної відповідальності та сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаревська Л. Л., Лещенко І. Т. Вплив психічної травми на переживання суб'єкта. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Психологія*. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 60-64.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : Методичний посібник для студентів магістратури. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
3. Головатенко Т. (2023). Тенденції підготовки вчителів до впровадження травма-інформованого навчання : досвід розвинених країн. *Освітнологія*, 2023. № 12. С. 42-54. URL: <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2023.12.4>
4. Матвієнко О., Олефіренко Т. Емоційне благополуччя дітей та педагогів : проблеми та практика підтримки в умовах військової агресії. *Освітньо-науковий простір*, 2023. № 3 (2). С. 71-79.

5. Петренко О. Питання психолого-педагогічної підтримки дітей під час війни: інформаційно-технологічне забезпечення. *Іноватика у вихованні*, 2022. № 15. С. 67-76. URL: <https://doi.org/10.35619/iiu.v1i15.475>
6. Amedu A. N., Dwarikat V., Aigbodion V. V. (2025). Addressing students' traumatic experiences and impact of social supports : Scoping review. *European Journal of Trauma & Dissociation*. Volume 9, Issue 1, March URL: <https://doi.org/10.1016/j.ejtd.2025.100512>
7. Childhood Education International. (2023). *New Wellbeing Initiatives in Ukraine*. URL: <https://ceinternational1892.org>
8. Collier S., Trimmer K., Bryce I., Krishnamoorthy G. Validating the barriers and enablers for teachers accessing professional development of trauma informed pedagogy. *Social Sciences & Humanities Open*, 6 (2022), P. 1-7. URL: <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2022.100332>
9. Interventions for Children Affected by War / T. S. Betancourt et al. *Harvard Review of Psychiatry*. 2013. Vol. 21, № 2. P. 70-91. URL: <https://doi.org/10.1097/hrp.0b013e318283bf8f>
10. Martsenkovskiy, D., Shevlin, M., Ben-Ezra, M., Bondjers, K., Fox, R., Karatzias, T., Martsenkovska, I., Martsenkovsky, I., Pfeiffer, E., Sachser, C., Vallières, F., & Hyland, P. (2024). Mental health in Ukraine in 2023. *European Psychiatry*, 67 (1). URL: <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2024.12>
11. Masten A. S., Narayan A. J. Child Development in the Context of Disaster, War, and Terrorism : Pathways of Risk and Resilience. *Annual Review of Psychology*. 2012. Vol. 63, No. 1. P. 227-257. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-120710-100356>
12. Panter-Brick C., Grimon M., Eggerman M. Caregiver-child mental health : a prospective study in conflict and refugee settings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2013. Vol. 55, No. 4. P. 313-327. URL: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12167>
13. Tol W. A., Song S., Jordans M. J. D. Annual Research Review : Resilience and mental health in children and adolescents living in areas of armed conflict – a systematic review of findings in low- and middle-income countries. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2013. Vol. 54, No. 4. P. 445-460. URL: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12053>
14. Van der Kolk B. The body keeps the score : Brain, mind, and body in the healing of trauma. New York : Viking, 2014. 464 p.
15. Walter Melissa C., Wynard Tammy S. Preparing educators to support SEL : The foundational role of trauma-informed training. *Social and Emotional Learning : Research, Practice, and Policy*, 5 (2025). URL: <https://doi.org/10.1016/j.sel.2024.100071>
16. Zenner C., Herrnleben-Kurz S., Walach H. Mindfulness-based interventions in schools – A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*. 2014. Vol. 5. Article 603. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00603>

REFERENCES:

1. Bondarevskaya, L. L., & Leshchenko, I. T. (2020). Vplyv psykichnoi travmy na perezhyvannya subiekta [The impact of psychological trauma on the subject's experience]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya : Psykholohiia – Scientific Notes of Vernadsky National University. Series : Psychology*, 31 (70), 60-64 [in Ukrainian].
2. Vitvytska, S. S. (2003). *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly* [Fundamentals of higher school pedagogy]. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
3. Holovatenko, T. (2023). Tendentsii pidhotovky vchyteliv do vprovadzhennia travma-informovanoho navchannia : dosvid rozvynenykh krain [Trends in teacher training for trauma-informed education : experience of developed countries]. *Osvitolohiia – Education*, 12 (12), 42-54. Retrieved from: <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2023.12.4> [in Ukrainian].
4. Matviienko, O., & Olefirenko, T. (2023). Emotsiine blahopoluchchia ditei ta pedahohiv : problemy ta praktyka pidtrymky v umovakh viiskovoi ahresii [Emotional well-being of children : problems and practice of support in conditions of military aggression].

and teachers : challenges and support practices in the context of military aggression]. *Osvitno-naukovyi prostir – Educational and scientific space*, 3 (2), 71-79 [in Ukrainian].

5. Petrenko, O. (2022). Pytannia psykholohop-pedahohichnoi pidtrymky ditei pid chas viiny : informatsiino-tekhnologichne zabezpechennia [Psychological and pedagogical support of children during the war : information-technological provision]. *Innovatyka u vykhovanni – Innovation in education*, 15, 67-76. Retrieved from: <https://doi.org/10.35619/iiu.v1i15.475> [in Ukrainian].

6. Amedu, A. N., Dwarikat, V., & Aigbodion, V. V. (2025). Addressing students' traumatic experiences and impact of social supports : Scoping review. *European Journal of Trauma & Dissociation*, 9(1), Article 100512. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.ejtd.2025.100512> [in English].

7. Childhood Education International. (2023). *New Wellbeing Initiatives in Ukraine*. Retrieved from: <https://ceinternational1892.org> [in English].

8. Collier, S., Trimmer, K., Bryce, I., & Krishnamoorthy, G. (2022). Validating the barriers and enablers for teachers accessing professional development of trauma informed pedagogy. *Social Sciences & Humanities Open*, 6, 100332. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2022.100332> [in English].

9. Betancourt, T. S., et al. (2013). Interventions for children affected by war. *Harvard Review of Psychiatry*, 21(2), 70-91. Retrieved from: <https://doi.org/10.1097/hrp.0b013e318283bf8f> [in English].

10. Martsenkovskiy, D., Shevlin, M., Ben-Ezra, M., et al. (2024). Mental health in Ukraine in 2023. *European Psychiatry*, 67(1). Retrieved from: <https://doi.org/10.1192/j.eurpsy.2024.12> [in English].

11. Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2012). Child development in the context of disaster, war, and terrorism : Pathways of risk and resilience. *Annual Review of Psychology*, 63(1), 227-257. Retrieved from: <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-120710-100356> [in English].

12. Panter-Brick, C., Grimon, M., & Eggerman, M. (2013). Caregiver-child mental health : A prospective study in conflict and refugee settings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(4), 313-327. Retrieved from: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12167> [in English].

13. Tol, W. A., Song, S., & Jordans, M. J. D. (2013). Annual research review : Resilience and mental health in children and adolescents living in areas of armed conflict – A systematic review. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54 (4), 445-460. Retrieved from: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12053> [in English].

14. Van der Kolk, B. (2014). *The body keeps the score : Brain, mind, and body in the healing of trauma*. New York : Viking [in English].

15. Walter, M. C., & Wynard, T. S. (2025). Preparing educators to support SEL : The foundational role of trauma-informed training. *Social and Emotional Learning : Research, Practice, and Policy*, 5. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.sel.2024.100071> [in English].

16. Zenner, C., Herrnleben-Kurz, S., & Walach, H. (2014). Mindfulness-based interventions in schools – A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology*, 5, Article 603. Retrieved from: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.00603> [in English].